

УДК 2–67:316.6

**МІЖКОНФЕСІЙНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ
МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ
INTER-CONFESSIONAL TOLERANCE
OF THE URBAN POPULATION OF THE BLACK
SEA REGION OF UKRAINE**

Рожанська Н. В.,

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри
соціології, Чорноморський національний
університет ім. Петра Могили (Миколаїв, Україна),
e-mail: natalia.rozhanska@gmail.com, ORCID ID:
0000-0002-3347-6385

Rozhanska N. V.,

PhD in Sociology, Associate Professor, Department
of Sociology, Petro Mohyla Black Sea National
University (Mykolaiv, Ukraine), e-mail:
natalia.rozhanska@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-3347-6385

Проаналізовано праці вчених, які досліджували міжконфесійну толерантність, викладено результати емпіричного дослідження міжконфесійної толерантності міського населення Причорноморського регіону України. Дослідження було проведене з використанням методу анкетного опитування; у якості респондентів виступили мешканці трьох міст України: м. Миколаєва, м. Одеси та м. Херсона.

Результати дослідження показали, що рівень міжконфесійної толерантності населення Причорноморського регіону України є доволі високим. Але між мешканцями трьох досліджених міст (Миколаєва, Одеси та Херсона) була виявлена різниця. Найнижчим серед досліджених трьох міст виявився рівень міжконфесійної толерантності мешканців міста Миколаєва. Така відмінність у рівні міжконфесійної толерантності населення міст Причорноморського регіону України пов'язана з різницею у почутті безпеки серед мешканців цих міст.

Ключові слова: релігійна толерантність, міжконфесійна толерантність, інтолерантність, міське населення Причорноморського регіону України, почуття безпеки.

The article analyzes the works of scientists who investigated inter-confessional tolerance. The results of empirical research on inter-confessional tolerance of the urban population of the Black Sea region of Ukraine are described. The research was conducted using the method of questionnaire survey; respondents were residents of three Ukrainian cities: Mykolaiv, Odessa and Kherson.

The results of the study showed that the level of inter-confessional tolerance of the population of the Black Sea region of Ukraine is rather high. But there was a difference between the inhabitants of the three explored cities (Mykolaiv, Odessa and Kherson). The lowest among the three cities surveyed was the level of inter-confessional tolerance of the inhabitants of the city of Mykolaiv. Such a difference in the level of inter-confessional tolerance of the population of the cities of the Black Sea region of Ukraine is connected with the difference in the sense of security among the inhabitants of these cities.

Keywords: religious tolerance, inter-confessional tolerance, intolerance, urban population of the Black Sea region of Ukraine, sense of security.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та релігійного відродження все більше число країн (в тому числі Україна) набуває рис поліконфесійності, в результаті чого актуальним стає питання міжконфесійної взаємодії і збереження суспільної стабільності. У поліконфесійному соціумі, в якому поряд проживають представники різних релігій, толерантність виступає основою підтримки стабільності і перешкоджає виникненню конфліктів. У зв'язку з цим релігійна толерантність стає актуальною темою досліджень у релігієзнавстві, соціальній психології, соціології.

Аналіз досліджень і публікацій. Термін «толерантність» має різні значення. Релігійна

толерантність – це «взаємно шанобливі стосунки між віруючими різних релігій, релігійними об'єднаннями, віруючими і невіруючими, що будуються на принципі взаємного визнання права на існування і діяльність» [6, с. 9–10]. Міжконфесійна толерантність є однією з основних складових релігійної толерантності.

Значний внесок у філософську інтерпретацію феномена толерантності внесли російські дослідники. Толерантність як певну характеристику моральної поведінки і набір цінностей, що реалізуються в практичному житті, досліджував В. А. Тишков; толерантність як похідну від віротерпимості і довіри обґрунтували В. І. Гараджа, В. І. Мукомель, С. В. Рижова. Поряд з дослідженням толерантності проводиться також теоретичний аналіз інтолерантності, яку детально розглянуто в працях Л. М. Дробіжевої, П. В. Масичева та ін.

В якості популярного на сьогодні напрямку в дослідженні релігійної толерантності можна виділити роботи, в яких розкриваються питання проявів і формування основ толерантної взаємодії у молоді (С. Ю. Зарубаєва, А. Зубок, В. В. Неклюдова, Є. Н. Прокоф'єва, Ф. Е. Шереги і ін.). Проблеми міжконфесійної взаємодії на регіональному рівні досліджували Г. Я. Гузельбаєва, Л. Г. Єгорова, М. Ю. Єфлова, О. А. Максимова, Р. Г. Мінзаріпов, Л. Р. Нізамова, А. Ю. Шакірова та ін.

В Україні темі релігійної толерантності присвячено роботи С. Бабій [1; 2], В. С. Зорько [3]. Релігійна толерантність як засіб запобігання конфесійних протистоянь в Україні розглядається в праці О. П. Постельжук та М. М. Кондратюк. Автори досліджують значення формування толерантних відносин між різними конфесіями та релігійними групами, аналізують стан та перспективи налагодження міжконфесійної терпимості в Україні з урахуванням різних тенденцій її розвитку [4]. Але не зважаючи на значну кількість робіт, присвячених темам релігійної та міжконфесійної толерантності, дуже незначна їх частина базується на аналізі емпіричних даних.

Мета статті: визначити основні показники міжконфесійної толерантності міського населення Причорноморського регіону України шляхом проведення емпіричного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Стаття підготовлена в межах проекту «Ефективне функціонування та розвиток регіонального соціокультурного середовища в умовах децентралізації як запорука національної безпеки України», що виконується Чорноморським національним університетом імені Петра Могили і фінансується за рахунок Державного бюджету України. В межах виконання другого етапу проекту колективом кафедри соціології ЧНУ ім. П. Могили було проведено емпіричне дослідження колективних уявлень та соціокультурних практик мешканців Миколаївської, Одеської та Херсонської областей України, що ілюструють їхнє ставлення до проблем функціонування соціокультурної сфери в умовах децентралізації та актуальних викликів національній безпеці України.

Методом дослідження було анкетне опитування. Вибірка є багатоступеневою, районованою, власне імовірнісною, квотною; репрезентативною за віком, а також за статтю та місцем проживання респондентів. Усього було 801 особу, з яких 43,9% – чоловіки і 56,1% – жінки. Розподіл опитаних за віком та місцем проживання представлено в таблицях 1 і 2.

Таблиця 1

Розподіл респондентів за віком

Вік	N	% до всіх
18–29 років	149	18,6
30–39 років	171	21,3
40–49 років	157	19,6
50–59 років	137	17,1
60 років і старше	187	23,3
Загалом	801	100

Таблиця 2

Розподіл респондентів за місцем проживання

Місто	N	% до всіх
Миколаїв	213	26,6
Одеса	431	53,8
Херсон	157	19,6
Загалом	801	100

Одним з завдань дослідження стало визначення показників міжконфесійної толерантності респондентів. Для цього до анкети було включено блок з 7 питань, що являють собою модифіковану до цілей дослідження методику Г. Л. Бардієр «Види і компоненти толерантності–інтолерантності»,

а саме блоку «Інша віра», який дає можливість виміру міжконфесійної толерантності особистості або соціальної групи [5, с. 310–316].

Методика, застосована в нашому дослідженні, являє собою сукупність суджень, з якими погоджуються або не погоджуються респонденти; ступінь згоди вимірюється за 7–бальною шкалою. Відповідь респондента на питання (від «Абсолютно не згоден(а)» до «Повністю згоден(а)») оцінюється в балах. Слід зауважити, що серед суджень зустрічаються 2 різних їх типи: судження, що відповідають толерантному ставленню до людей іншої віри (або конфесії), і судження, що відповідають інтолерантному ставленню до людей іншої віри (або конфесії). В залежності від типу судження, відповідям респондентів присвоюється відповідний бал (тобто ступінь згоди з судженнями першого типу оцінюється по шкалі від 1 до 7 балів, в той час як ступінь згоди з судженнями другого типу – по шкалі від 7 до 1 балу). Після отримання даних проводиться їх математико–статистичний аналіз (вираховується відсотковий розподіл відповідей респондентів та середнє арифметичне по кожному питанню). Розподіл відповідей респондентів на питання вказаного блоку анкети представлено в таблиці 3.

Як можна побачити, з судженнями, що відповідають толерантному ставленню до людей іншої віри (або конфесії), більшість респондентів погоджується, в той час як з судженнями, що відповідають інтолерантному ставленню до людей іншої віри (або конфесії), більшість респондентів не погоджується. В таблиці 4 можна побачити показники ставлення респондентів до людей іншої віри (або конфесії) у середніх балах.

Таблиця 3

Розподіл відповідей респондентів на питання:
«Відмітьте ступінь своєї згоди/незгоди з наступними судженнями», % до усіх

№ судження	Зміст судження	Варіанти відповіді						
		Абсолютно не згоден(на)	Не згоден(на)	Скоріше не згоден(на)	Важко відповісти	Скоріше згоден(на)	Згоден(на)	Повністю згоден(на)
1	Тільки люди однієї віри можуть глибоко розуміти один одного	34,2	24,7	12,0	9,9	10,0	4,6	4,6
2	Я ставлюся цілком терпимо до людей різних конфесій	5,5	2,0	4,6	6,2	22,7	32,3	26,6
3	Було б добре, якби люди різного віросповідання ніколи не конфліктували	6,9	2,7	3,7	5,5	9,6	25,2	46,3
4	Для мене характерно дистанціювання від людей іншої віри	26,7	24,1	17,1	13,9	10,9	4,5	2,9
5	Всі релігії мають однакову основу і тому не повинні вступати в протиріччя	5,6	4,9	7,2	12,7	15,0	22,5	32,1
6	Не має великого значення, яку релігію сповідує людина, з якою я спілкуюся	4,9	2,5	5,5	7,4	15,4	28,2	36,2
7	Не можна допускати до атрибутів своєї віри людину іншого віросповідання	17,4	16,7	13,7	29,2	12,1	5,7	5,1

Таблиця 4

Рівень міжконфесійної толерантності міського населення Причорноморського регіону України

№ судження	N	Рівень толерантності (у балах, шкала: 1–5)	
		Середнє арифметичне	Стандартне відхилення
Судження 1	801	5,31	1,782
Судження 2	801	5,42	1,587
Судження 3	801	5,69	1,784
Судження 4	801	5,17	1,656
Судження 5	801	5,22	1,793
Судження 6	801	5,55	1,651
Судження 7	801	4,60	1,684

Як можна побачити, жоден показник ставлення респондентів до людей іншої віри (або конфесії) не є нижчим 4 балів, а більшість з них вище 5 балів, що в цілому відповідає стану толерантно налаштованої особистості (групи). Але для нас було також цікавим визначити та порівняти ставлення до людей іншої віри (або конфесії) мешканців різних міст Причорноморського регіону України. Результати такого аналізу можна побачити в таблиці 5.

Таблиця 5

Рівень міжконфесійної толерантності населення Причорноморського регіону України в залежності від місця проживання

№ судження	Рівень толерантності (у середніх балах, шкала: 1–5)		
	м. Миколаїв	м. Одеса	м. Херсон
Судження 1	5,23	5,44	5,08
Судження 2	5,23	5,38	5,80
Судження 3	5,49	5,54	6,37
Судження 4	5,09	5,18	5,25
Судження 5	5,03	5,15	5,69
Судження 6	5,38	5,48	5,99
Судження 7	4,58	4,75	4,20

Як можна побачити, аналіз суджень 2–6 показав поступове підвищення рівня толерантності населення: найнижчим серед досліджених трьох міст є рівень толерантності мешканців міста Миколаєва, вищим – мешканців міста Одеси, і ще вищим – мешканців міста Херсона. Нами була висунута гіпотеза, що така відмінність у рівні толерантності населення міст Причорноморського регіону України пов'язана з різницею у почутті безпеки серед мешканців цих міст. Для підтвердження даної гіпотези нами було порівняно отримані результати щодо рівня толерантності респондентів з їх відповідями на питання стосовно почуття безпеки проживання в місті. Результати аналізу представлено в таблиці 6.

Як можна побачити, тією чи іншою мірою не погоджуються з судженням «Моє місто – безпечне місце для життя» 38,5% миколаївців, 25,7% одеситів і 32,5% херсонців. Тією чи іншою мірою погоджуються з даним судженням 43,2% миколаївців, 59,4% одеситів і 56,7% херсонців. Отже, серед мешканців міста Миколаєва (порівняно з мешканцями міст Одеси та Херсона) спостерігається найбільший відсоток тих, хто не згоден з даним судженням і найменший – тих, хто згоден з ним. Таким чином, аналіз результатів показав, що найменш безпечно серед досліджених громад трьох міст почувають себе мешканці міста Миколаєва. Це і пояснює, на нашу думку, найбільш низький рівень міжконфесійної толерантності миколаївців порівняно з рівнем міжконфесійної толерантності одеситів та херсонців.

Висновки. Результати дослідження показали, що рівень міжконфесійної толерантності населення Причорноморського регіону України є доволі високим. Але між мешканцями трьох досліджених міст (Миколаєва, Одеси та Херсона) була виявлена різниця. Найнижчим серед досліджених трьох міст є рівень толерантності мешканців міста Миколаєва. Така відмінність у рівні толерантності населення міст Причорноморського регіону України пов'язана з різницею у почутті безпеки серед мешканців цих міст. Найменш безпечно серед досліджених громад трьох міст почувають себе мешканці міста

Таблиця 6

Ступінь згоди міського населення Причорноморського регіону України з судженням «Моє місто – безпечне місце для життя» в залежності від місця проживання

Місце проживання	N	Ступінь згоди (у % до кожної групи)					ЗАГАЛОМ
		Повністю не погоджуюсь	Більше не погоджуюсь	Важко відповісти	Більше погоджуюсь	Повністю погоджуюсь	
Місто Миколаїв	213	11,7	26,8	18,3	33,8	9,4	100
Місто Одеса	431	8,1	17,6	15,1	36,0	23,2	100
Місто Херсон	157	4,5	28,0	10,8	41,4	15,3	100

Миколаєва. Це і пояснює найбільш низький рівень міжконфесійної толерантності населення міста Миколаєва порівняно з рівнем міжконфесійної толерантності мешканців міст Одеси та Херсона.

Список використаних джерел

1. Бабій, М., 2004. 'Безальтернативність багатоконфесійності', *Людина і світ*, 5, с.21–25.
2. Бабій, М., 1996. 'Толерантність: теоретичні і практичні засади', *Українське релігієзнавство. Бюлетень*, 4, с.13–23.
3. Зорько, ВС., 2007. 'Етнічна та релігійна толерантність в українському суспільстві: соціологічний вимір', *Стратегічні пріоритети*, 4 (5), с.76–85.
4. Постельжук, ОП., Кондратюк, ММ., 2012. 'Релігійна толерантність як засіб запобігання конфесійних протистоянь в Україні', *Панорама політологічних студій*, 9, с.217–225.
5. Почебут, ЛГ. 2012. 'Кросс-культурная и этническая психология: Учебное пособие', СПб.: Питер, 336 с.
6. Стецкевич, МС. 2006. 'Свобода совести', СПб.: Изд-во СПбГУ, 299 с.

References

1. Babij, M., 2004. 'Bezalternatyvnist bagatokonfesijnosti (Lack of alternative to Multi-Confessionalism)', *Lyudyna i svit*, 5, s.21–25.
2. Babij, M., 1996. 'Tolerantnist: teoretychni i praktychni zasady (Tolerance: Theoretical and Practical Principles)', *Ukrayinske religijeznavstvo. Byuleten*, 4, s.13–23.
3. Zorko, VS., 2007. 'Etnichna ta religijna tolerantnist v ukrayinskomu suspilstvi: sociologichnyj vymir (Ethnic and Religious Tolerance in Ukrainian Society: Sociological Dimension)', *Strategichni priorityety*, 4 (5), s.76–85.
4. Postelzhuk, OP., Kondratyuk, MM., 2012. 'Religijna tolerantnist yak zasib zapobigannya konfesijnyh protystoyan v Ukrajini (Religious Tolerance as a Means to Prevent Confessional Confrontations in Ukraine)', *Panorama politologichnyh studij*, 9, s.217–225.
5. Pochebut, LG., 2012. 'Kross-kulturnaya i etnicheskaya psihologiya: Uchebnoe posobie (Cross-cultural and ethnic psychology: Textbook)', SPb.: Piter, 336 s.
6. Stetskevich, M. S. 2006. 'Svoboda sovesti (Freedom of conscience)', SPb.: Izd-vo SPbGU, 299 s.

* * *